

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de raad van gemeente Rotterdam

Verklaring over de jaarrekening 2023

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2023 (pagina 203 tot en met pagina 231) een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van de baten en lasten over 2023 en van het vermogen van gemeente Rotterdam ('de gemeente') op 31 december 2023 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten ('BBV').

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2023 van gemeente Rotterdam gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit de onderdelen:

- 'Grondslagen' met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving;
- 'Balans' met de balans per 31 december 2023 en toelichtingen daarop;
- 'Overzicht van baten en lasten' met het overzicht van de baten en lasten op concernniveau over 2023 en het overzicht van baten en lasten conform BBV over 2023 en de toelichtingen daarop;
- 'Financiën' zoals opgenomen bij de verschillende programma's in het jaarverslag als toelichting bij het overzicht van baten en lasten;
- 'Rechtmatigheidsverantwoording';
- 'Verantwoording WNT';
- 'SiSa-verantwoording' met de verantwoordingsinformatie over de specifieke uitkeringen; en
- 'BBV-taakvelden' met het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is het BBV.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), het controleprotocol ('Kadernota accountantscontrole en rechtmatigheidsverantwoording rekening 2023 en volgende') en normenkader ('Lijst met relevante wet- en regelgeving 2023 ten behoeve van de rechtmatigheids-verantwoording'), die zijn vastgesteld door de raad op 14 maart 2024 en het Controleprotocol WNT 2023 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Fascinatio Boulevard 350, 3065 WB Rotterdam, Postbus 8800,
3009 AV Rotterdam
T: 088 792 00 10, F: 088 792 95 33, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponneerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van gemeente Rotterdam zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Benadrukking van de toelichting in de jaarrekening inzake onderzoek naar mogelijke fraude en corruptie

Wij vestigen de aandacht op het onderdeel 'Onderzoek naar mogelijke fraude en corruptie' in het hoofdstuk grondslagen van de jaarrekening (pagina 204) waarin het college van burgemeester en wethouders de status van het lopende externe onderzoek naar mogelijke ambtelijke corruptie bij het cluster Stadsontwikkeling heeft beschreven. Uit deze toelichting blijkt dat sprake is van een redelijk vermoeden van ambtelijke corruptie en dat in 2023 voor €21,9 miljoen aan bestedingen hebben plaatsgevonden bij bedrijven die object zijn van het onderzoek. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Benadrukking van de toelichting in de jaarrekening inzake overschrijding van de verantwoordingsgrens voor rechtmatigheidsfouten en -onduidelijkheden

Wij vestigen de aandacht op het onderdeel 'Rechtmatigheidsverantwoording' in de toelichting op de jaarrekening op pagina 228, waarin het college van burgemeester en wethouders heeft beschreven dat een deel van de verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties niet rechtmatig tot stand is gekomen. Het totaal aan geconstateerde rechtmatigheidsfouten, voor een bedrag van €91,0 miljoen en het totaal aan geconstateerde onduidelijkheden van €37,7 miljoen, liggen tezamen boven de door de raad vastgestelde verantwoordingsgrens van €48,7 miljoen. Deze onrechtmatigheden en onduidelijkheden bestaan voor €82,8 miljoen uit het niet naleven van de Europese aanbestedingsregels, voor €6,2 miljoen fouten en €10,4 miljoen onduidelijkheden inzake verstrekte subsidies & bijdragen, voor €2,0 miljoen uit fouten en €21,4 miljoen uit onduidelijkheden inzake de lasten jeugdhulp GRJR en €5,9 miljoen uit onduidelijkheden met betrekking tot de Wmo-lasten. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot fraude en financiële risico's, en de aangelegenheden daaruit, bepaald in de context van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. De informatie ter ondersteuning van ons oordeel, zoals onze bevindingen en observaties ten aanzien van de controleaanpak frauderisico's en de controleaanpak veronderstellingen inzake financiële risico's in relatie tot de financiële positie, moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Materialiteit

De reikwijdte van onze controle wordt beïnvloed door het toepassen van materialiteit. Het begrip ‘materieel belang’ wordt toegelicht in de sectie ‘Onze verantwoordelijkheid voor de controle van de jaarrekening’.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de bij onze controle toegepaste materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op €48,7 miljoen (2022: €45,6 miljoen), waarbij de bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie voor fouten 1% bedraagt en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves, zoals voorgeschreven in artikel 2 lid 1 Bado.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 3 Bado. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT 2023.

Wij zijn met de raad overeengekomen dat wij aan de raad tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de €2,4 miljoen (2022: €1,7 miljoen) rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen, of in het kader van SiSa of WNT, relevant zijn.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg zijn van fraude geïdentificeerd en ingeschat. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in gemeente Rotterdam en haar omgeving en de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het college van burgemeester en wethouders inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad toezicht uitoefent en de uitkomsten daarvan.

Wij verwijzen naar de paragraaf bedrijfsvoering in de jaarstukken, waarin het college van burgemeester en wethouders een beschrijving van het frauderisicomanagement (op pagina 189) heeft opgenomen.

Wij hebben ten aanzien van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude de opzet en implementatie van de interne beheersing geëvalueerd, waaronder de frauderisicoanalyse van het college van burgemeester en wethouders en de concerndirectie, de gedragscode, klokkenluidersregeling, incidentenregistratie, en voor zover wij dat noodzakelijk achtten voor onze controle, de werking getoetst van deze interne beheersmaatregelen.

Wij hebben om inlichtingen gevraagd bij de leden van het college van burgemeester en wethouders en leden van de concerndirectie of zij op de hoogte zijn van feitelijke, vermeende of vermoede fraude. Hieruit volgt een melding van een aanwijzing van fraude (ambtelijke corruptie) die kan leiden tot een afwijking van materieel belang. De melding heeft betrekking op interne meldingen en artikelen uit de media. Eén van de interne meldingen is in 2022 tevens via de klokkenluidersregeling bij ons als accountant gemeld. Het college heeft besloten om de aanwijzing voor fraude extern te laten onderzoeken. De tussentijdse uitkomsten van het externe onderzoek zijn door het college toegelicht in de jaarrekening. In een paragraaf ter benadrukking van de toelichting in de jaarrekening inzake onderzoek naar mogelijke fraude en corruptie, hebben wij gerefereerd naar de toelichting van het college.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij in nauwe samenwerking met onze forensische specialisten frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van frauderisico's. De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:

Geïdentificeerde frauderisico's

Het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door het college van burgemeester en wethouders en de concerndirectie

Het college van burgemeester en wethouders en de concerndirectie bevinden zich in een unieke positie om fraude te plegen, omdat zij in staat zijn de administratieve vastleggingen te manipuleren en frauduleuze financiële overzichten op te stellen door interne beheersingsmaatregelen te doorbreken die anderszins effectief lijken te werken. Daarom besteden wij bij al onze controles aandacht aan het risico van het doorbreken van maatregelen van interne beheersing door het college van burgemeester en wethouders en de concerndirectie, waaronder risico's op mogelijke afwijkingen als gevolg van fraude op basis van een analyse van mogelijke belangen van het college van burgemeester en wethouders en de concerndirectie.

In dat kader hebben wij specifiek aandacht besteed aan:

- journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn gemaakt;
- significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsuitoefening;
- schattingen.

Frauderisico dat de Europese en/of interne aanbestedingsrichtlijnen niet worden nageleefd om gunning aan een bevriende partij mogelijk te maken

De gemeente Rotterdam heeft een grote diversiteit in inkoop van goederen en diensten die worden ingekocht bij een groot aantal leveranciers, waaronder leveranciers

Onze controlewerkzaamheden en observaties

Wij hebben de opzet en implementatie van relevante interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot het genereren en verwerken van journaalposten en maken van schattingen geëvalueerd.

Wij hebben journaalposten geselecteerd op basis van risicocriteria en hierop specifieke controlewerkzaamheden verricht. Deze werkzaamheden omvatten onder meer inspectie van informatie uit brondocumenten. Ook hebben wij een analyse uitgevoerd of transacties hebben plaatsgevonden tussen aan college van burgemeester en wethouders en/of concerndirectie gelieerde organisaties vanuit niet ambtshalve nevenfuncties. Wij hebben geen significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsuitoefening geïdentificeerd.

Wij hebben specifieke controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van jaarrekeningposten, waarin schattingen zijn opgenomen met een hoge mate van schattingonzekerheid, zoals de waardering van de grondexploitaties, vaste activa en debiteuren en het toereikend zijn van voorzieningen. Hierbij hebben we in het bijzonder aandacht gehad voor het inherente risico van vooringenomenheid van het college bij schattingen in deze posten.

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van het doorbreken van de interne beheersing door het college van burgemeester en wethouders en/of concerndirectie.

Wij hebben de opzet en implementatie van relevante interne beheersingsmaatregelen in het proces inkoop en aanbestedingen geëvalueerd. Bevindingen hieromtrent hebben wij gerapporteerd in onze boardletter en accountantsverslag.

Wij hebben de uitkomsten van de door de organisatie uitgevoerde tussentijdse controles op de naleving van aanbestedingsrichtlijnen geëvalueerd.

uit segmenten met een hoger risico op corruptie. Er is ook een groot aantal ambtenaren die inkopen kunnen initiëren en al dan niet met behulp van inkoopspecialisten deze inkopen realiseren. Hierdoor bestaat inherent een risico op kickbacks en belangenverstrengeling.

Wij hebben gegevensgerichte deelwaarnemingen op leveranciersniveau uitgevoerd, waarbij wij hebben getoetst of aanbestedingsrichtlijnen zijn nageleefd. In deze gegevensgerichte werkzaamheden hebben wij met deelwaarnemingen vastgesteld in hoeverre de juiste aanbestedingsprocedure is gevolgd, het contract door een bevoegd persoon is getekend, in functiescheiding tot stand is gekomen en dat de opdracht is gegund aan de partij die op basis van de gunningscriteria de opdracht had moeten krijgen.

Daarnaast hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd op de prestatielevering bij inkopen en investeringen.

*Frauderisico naar aanleiding van media-
aandacht ten aanzien van het gunnen van
opdrachten aan gelieerde/bevriende
partijen door middel van het achteraf
goedkeuren van aanbestedingen en/of niet
vaststellen van prestatieleveringen*

Dit risico hebben wij geïdentificeerd naar aanleiding van aanwijzingen van fraude en corruptie in de media, waarin het mogelijk gunnen van opdrachten aan gelieerde en/of bevriende partijen middels het achteraf goedkeuren van aanbestedingen en het niet goed vaststellen van de prestatieleveringen werd benoemd.

Naar aanleiding van de media-aandacht en interne meldingen heeft het college van burgemeester en wethouders opdracht gegeven voor een extern forensisch onderzoek. Dit onderzoek is nog niet afgerond.

Voor dit frauderisico hebben we aanvullend op het hiervoor genoemde frauderisico dat de Europese en/of interne aanbestedingsrichtlijnen niet worden nageleefd om gunning aan een bevriende partij mogelijk te maken, de volgende specifieke werkzaamheden verricht.

Wij hebben informatie ingewonnen bij de leden van het college van burgemeester en wethouders, de concerndirectie en de ambtelijke organisatie over signalen, uitkomsten uit onderzoeken en de impact daarvan op de organisatie.

Naar aanleiding van de media-aandacht en interne meldingen heeft het college van burgemeester en wethouders opdracht gegeven voor een extern forensisch onderzoek door deskundigen. Dit onderzoek is nog niet afgerond. Wij refereren naar het onderdeel 'Onderzoek naar mogelijke fraude en corruptie' in het hoofdstuk grondslagen van de jaarrekening, waarin het college van burgemeester en wethouders de status van het lopende externe onderzoek naar mogelijke ambtelijke corruptie bij het cluster Stadsontwikkeling heeft beschreven.

Wij hebben de competentie, capaciteiten en objectiviteit van de externe deskundigen geëvalueerd. Wij hebben inzicht verkregen in het werk van de externe deskundigen door samen met forensische specialisten van PwC de scope en de reikwijdte van het werk van de externe deskundigen te evalueren. Dit is ook opnieuw beoordeeld op basis van tussentijdse uitkomsten van het onderzoek. De externe onderzoekers hebben zich daarbij opengesteld voor suggesties van ons controleteam en in overleg de scope verder uitgebreid.

Daarnaast hebben wij de tussentijdse uitkomsten van de werkzaamheden ingezien, vragen gesteld en hierop antwoorden en toelichtingen gekregen. Wij hebben de geschiktheid van de werkzaamheden en de uitkomsten geëvalueerd in de context van de jaarrekeningcontrole.

Wij hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden op de in de media genoemde en andere vastgoedtransacties uitgevoerd en getoetst dat aan de interne kaders is voldaan.

Wij hebben aanvullende gegevensgerichte deelwaarnemingen uitgevoerd op:

- de prestatielevering van transacties, waarvan de datering van de opdrachtverstrekking later was dan de datering van de factuur;
- transacties tussen aan college en/of conerndirectie gelieerde ondernemingen/organisaties vanuit niet ambtshalve nevenfuncties;
- prestatieleveringen bij inkopen door het cluster Stadsontwikkeling.

Wij hebben de door het college opgenomen toelichting inzake het onderzoek geëvalueerd. In een paragraaf ter benadrukking van de toelichting in de jaarrekening inzake onderzoek naar mogelijke fraude en corruptie, hebben wij gerefereerd naar de toelichting van het college.

Onze werkzaamheden hebben bevestigd dat een redelijk vermoeden van fraude bestaat, waarvan de exacte omvang nog niet is vast te stellen en betrekking heeft op bestedingen in 2023 voor € 21,9 miljoen bij bedrijven die object zijn van het onderzoek. Er is niet met zekerheid te voorspellen hoe het lopende externe onderzoek zich zal ontwikkelen.

Frauderisico van niet-zakelijke transacties bij grondverkoop

De gemeente Rotterdam kent jaarlijks omvangrijke grondverkoop aan onder andere particulieren, projectontwikkelaars en bedrijven. Het risico bestaat hier dat transacties worden afgesloten tegen niet zakelijke voorwaarden, met het inherente risico op kickbacks en belangenverstrengeling.

Wij hebben de opzet en implementatie van relevante beheersingsmaatregelen in het proces ten aanzien van grondverkoop geëvalueerd.

Wij hebben onze controle hoofdzakelijk gegevensgericht ingestoken.

Wij hebben gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd, waarbij we door middel van deelwaarneming hebben getoetst of bij verkooptransacties marktconforme prijzen tot stand zijn gekomen en/of deze in lijn ligt met de grondprijzenbrief.

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van grondverkoop.

Frauderisico dat verwachte verliezen op onderhandenwerk posities niet tijdig zichtbaar worden gemaakt door het verschuiven van kosten van verlieslatende naar winstgevende grondexploitaties.

Het risico dat verwachte verliezen op onderhandenwerk posities niet tijdig zichtbaar worden gemaakt is bij gemeenten met een relatief grote projectportefeuille een significant risico. Projectleiders zijn vaak budgethouder van meerdere grondexploitaties.

Wij hebben de opzet en implementatie van relevante beheersingsmaatregelen in het proces ten aanzien van grondexploitaties en de waardering daarvan geëvalueerd.

Wij hebben de uitkomsten van de door de organisatie uitgevoerde controles op de totstandkoming van de waardering van de grondexploitaties geëvalueerd.

We hebben gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd op de juiste toerekening aan projecten/grondexploitaties van de aan- en verkopen, kosten, opbrengsten en doorbelastingen. Tevens hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden verricht op de kwaliteit van de schattingen van voorgaand jaar.

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van verschuivingen tussen onderhanden werk grondexploitaties.

Wij hebben in onze controle een element van onvoorspelbaarheid ingebouwd. Daarnaast hebben we kennisgenomen van advocatenbrieven en correspondentie met toezichthouders, zoals de provincie Zuid-Holland en het ministerie van Binnenlandse zaken en zijn wij tijdens de controle alert gebleven op indicaties voor fraude. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die een aanwijzing vormen voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving. Indien daar sprake van was, hebben wij onze evaluatie van het risico van fraude en de gevolgen daarvan voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.

Controleaanpak veronderstellingen inzake financiële risico's in relatie tot de financiële positie

Zoals toegelicht in het onderdeel 'paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing' in het jaarverslag heeft het college van burgemeester en wethouders een beoordeling opgesteld van de mogelijkheden van de gemeente om de risico's vanuit de normale bedrijfsvoering financieel op te vangen en de bedrijfsvoering zonder tussenkomst van de provinciale toezichthouder voort te zetten.

Onze werkzaamheden om de risico-inschatting in relatie tot de financiële positie van het college van burgemeester en wethouders te evalueren omvatten onder andere:

- Kennisnemen van de analyse in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing van het college van burgemeester en wethouders en overwegen of deze alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van onze controle kennis hebben en het college van burgemeester en wethouders bevragen over de belangrijkste veronderstellingen en uitgangspunten.
- Kennisnemen van de meerjarenbegroting en de ontwikkelingen in de sector lokale overheden. Ook hebben wij kennisgenomen van de beoordeling van de (meerjaren)begroting 2024 en 2025 van de gemeente door de provincie Zuid-Holland.
- Kennisnemen van de brief van het ministerie van Binnenlandse zaken met hun reactie 'Vervolg uitstelverzoek aanlevering jaarstukken' met referentie 2024-0000813742.
- Vaststellen dat de verplichte financiële kengetallen in lijn liggen met de gangbare ratio's.
- Inwinnen van inlichtingen bij het college van burgemeester en wethouders over zijn kennis van het niet in staat kunnen zijn om financiële risico's op te kunnen vangen vanuit de reguliere bedrijfsvoering.

Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het college van burgemeester en wethouders over de gehanteerde uitgangspunten om de normale bedrijfsvoering voort te kunnen zetten.

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2023 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, onderdelen n en o, Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, en of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

De jaarstukken omvatten ook andere informatie. Dat betreft alle informatie in de jaarstukken anders dan de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het college van burgemeester en wethouders is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het jaarverslag in overeenstemming met het BBV.

Verklaring betreffende overige door wet- en regelgeving gestelde vereisten

Ingevolge artikel 213 lid 3 (b) Gemeentewet hebben wij onderzocht of de baten en lasten, alsmede de balansmutaties met betrekking tot specifieke uitkeringen als bedoeld in artikel 17 Financiële-verhoudingswet ('de specifieke uitkeringen') rechtmatig tot stand zijn gekomen. In de jaarrekening is verantwoordingsinformatie opgenomen over deze specifieke uitkeringen ('de SiSa-verantwoording').

Naar ons oordeel zijn de baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2023 met betrekking tot de specifieke uitkeringen in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de vereisten aan de specifieke uitkeringen bij en krachtens artikel 58a BBV en de Financiële-verhoudingswet ('Regeling Informatieverstrekking SiSa').

Het college van burgemeester en wethouders is verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de baten en lasten alsmede de balansmutaties met betrekking tot de specifieke uitkeringen, in overeenstemming met de Regeling Informatieverstrekking SiSa. In dit kader is het college van

burgemeester en wethouders tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het college van burgemeester en wethouders noodzakelijk acht om de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Het is onze verantwoordelijkheid een redelijke mate van zekerheid te krijgen voor ons oordeel ingevolge artikel 213 lid 3 (b) Gemeentewet. Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado) en de Nota Verwachtingen Accountantscontrole 2023, zoals opgenomen in de Nota procedure aanlevering SiSa-verantwoordingsinformatie 2023 in bijlage 2 van de Regeling Informatieverstrekking SiSa. Wij hebben bij de controle van de baten en lasten, alsmede de balansmutaties met betrekking tot specifieke uitkeringen dezelfde materialiteit toegepast als bij de controle van de jaarrekening. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat baten en lasten alsmede de balansmutaties met betrekking tot de specifieke uitkeringen als gevolg van fouten of fraude niet in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de gemeente.
- het evalueren of de baten en lasten alsmede de balansmutaties met betrekking tot de specifieke uitkeringen in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het college van burgemeester en wethouders en de raad voor de jaarrekening

Het college van burgemeester en wethouders is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBV, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met het BBV;
- de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten en balansmutaties in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving, waaronder gemeentelijke verordeningen, opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in het normenkader zoals vastgesteld op 14 maart 2024;
- het getrouw toelichten van de financiële rechtmatigheid in de jaarrekening; en voor
- een zodanige interne beheersing die het college van burgemeester en wethouders noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van het normenkader voor de financiële rechtmatigheid mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het college van burgemeester en wethouders de veronderstellingen inzake de financiële risico's in relatie tot de financiële positie onderbouwen en afwegen of de gemeente in staat is de financiële risico's vanuit de reguliere exploitatie en onverwachte tegenvallers financieel op te vangen zonder tussenkomst van de toezichthouder. Het college van

burgemeester en wethouders moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de financiële risico's kunnen worden opgevangen toelichten in de jaarrekening.

De raad is verantwoordelijk voor het vaststellen van het normenkader voor de financiële rechtmatigheid en het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de gemeente.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid en is geen garantie dat een controle die overeenkomstig de controlestandaarden is uitgevoerd altijd een afwijking van materieel belang ontdekt wanneer hier sprake van is.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Rotterdam, 13 november 2024
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Martine Koedijk
drs. M.J.A. Koedijk RA RE

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2023 van gemeente Rotterdam

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Bado, het controleprotocol en het normenkader dat zijn vastgesteld door de raad op 14 maart 2024, het Controleprotocol WNT 2023, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat
 - de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude,
 - baten en lasten alsmede de balansmutaties als gevolg van fouten of fraude niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, rechtmatig tot stand zijn gekomen.
- Het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing van de gemeente.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de gemeente.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het college van burgemeester en wethouders en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het college van burgemeester en wethouders gehanteerde afweging dat de gemeente in staat is de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen aanvaardbaar is. Ook het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de gemeente haar financiële risico's kan opvangen. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de gemeente financiële risico's niet kan opvangen.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de controle van de jaarrekening van de gemeente, rekening houdend met de invloed daarop van de aard en de significantie van de activiteiten van uitvoeringsorganisaties ten behoeve van de gemeente. Op basis hiervan hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden ten aanzien van deze uitvoeringsorganisaties.

Wij communiceren met de raad onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.